

The Necessity of Producing Contemporary Translations of the Qur'an

Seyed Abdullah Isfahani ^{a*}

^a Associate Professor, Faculty of Quranic Sciences, Amol University of Holy Quran Sciences and Education, Amol, Iran

KEYWORDS

Quran, moderntranslation, basics of translation

Received: 10 September 2024;
Accepted: 28 July 2025

Article type: Research Paper
DOI:10.22034/ijj.2025.2040716.1034

ABSTRACT

Translation is a rational means of transmitting culture, knowledge, and human experience and, in this sense, constitutes a form of re-creation enriched by conceptual richness, eloquence, artistic refinement, harmonious composition, and precise and effective expression. The translation of the Qur'an, with its distinctive characteristics as a revealed, infallible, unalterable, universal, eternal, comprehensive, and responsive text, represents a major cultural service to humanity and provides a basis for the interaction of cultures, civilizations, and mutual human understanding. In the contemporary era—particularly in the context of the postmodern world—its importance has increased significantly. The acceptance of the religious permissibility of translating the Qur'an by the overwhelming majority of Muslim scholars constitutes a progressive and developmental milestone in the history of Qur'anic translation. Nevertheless, translation—especially the translation of the revealed text of the Qur'an—amounts only to an interpretation and expression of the meanings of the source text and can never fully reproduce the entirety of its content or reflect all of its literary, artistic, and aesthetic dimensions. The central question of this study, which is conducted through a problem-oriented approach using library-based sources and a fundamental, descriptive, and analytical method, concerns the foundations that make the production of contemporary translations of the Qur'an necessary. The findings indicate that the most important grounds for this necessity include the dynamic guiding function of Qur'anic teachings; the continual expansion and development of the preliminary disciplines required for Qur'anic interpretation and translation; the inherently evolving nature of time and the ongoing fluidity of the norms of standard language; the need for coherence and consistency in the prose of Qur'an translations; the intrinsic difficulty of translating sacred texts; the need for the continuous refinement of both classical and contemporary translations of the Qur'an; the ongoing development, diversity, and maturation of methods and styles of Qur'an translation; the necessity of sustained and comprehensive critical and diagnostic approaches to Qur'an translation; and the diversity of translators, together with the relative priority of audience-oriented translation over text- or author-oriented approaches.

* Corresponding author.

E-mail address: esfahaniquran@gmail.com

ضرورت نگارش ترجمه‌های عصری قرآن

سید عبدالله اصفهانی^{الف}

^{الف} دانشجویار، دانشکده علوم قرآنی، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم آمل، آمل، ایران، esfahaniquran@gmail.com

چکیده	واژگان کلیدی
<p>ترجمه روشی منطقی در انتقال فرهنگ و دانش و تجربه بشری است که به نوبه خود نوعی بازآفرینی توأم با غنای محتوایی، شیوایی، اوج هنرمندی، حسن ترکیب، تعبیرات زیبا، به جا و رسا شمرده می‌شود. ترجمه قرآن با ویژگی‌های خاص و حیانی بودن، خطا ناپذیری، تحریف ناپذیری، جهانی بودن، جاودانگی، جامعیت و پاسخگویی، خدمت فرهنگی بزرگی به انسان‌ها و بستر پیوند فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و تفاهم بشریت است و در عصر حاضر با ویژگی‌های جهان پست مدرن از اهمیت روزافزون برخوردار است. پذیرش جواز شرعی ترجمه از سوی اکثریت قریب به اتفاق عالمان اسلامی، تحولی تکاملی و پیش رونده در ترجمه قرآن محسوب می‌شود. ترجمه و بویژه ترجمه متن و حیانی قرآن، صرفاً تعبیری از مفاد متن مبدا و معانی قرآن است و هرگز بازآفرین همه محتوا و انعکاس دهنده همه زیباشناختی هنری و ادبی آن نیست. پرسش اساسی مقاله حاضر که با روش مسئله محور، کتابخانه‌ای، بنیادی، توصیفی و تحلیلی نگارش شده، چیستی مبانی ضرورت نگارش ترجمه‌های معاصر قرآن است. از دستاوردهای مقاله در بیان اساسی‌ترین دلایل ضرورت نگارش ترجمه‌های عصری می‌توان به: اقتضای هدایتگری سیال آموزه‌های قرآن؛ لزوم رشد و شکوفایی فزاینده دانش‌های مقدماتی مفسر و مترجم قرآن؛ اقتضای تحول پذیر ذاتی پدیده زمان و سیالیت مستمر سنجه‌های زبان معیار؛ اقتضا هماهنگی و یکسانی در نثر ترجمه قرآن؛ اقتضای صعوبت ترجمه متون مقدس؛ لزوم ضرورت سلیقه زدایی مستمر از ترجمه‌های کهن و معاصر قرآن؛ سیر تحول، تنوع و تکامل روش‌ها و سبک‌های ترجمه قرآن؛ لزوم رویکردهای آسیب شناسانه دائمی و گسترده به ترجمه قرآن؛ اقتضای تنوع مترجمان و برتری مترجم مخاطب محور بر مترجمان متن و مولف محور اشاره نمود.</p>	<p>قرآن، ترجمه عصری، مبانی ترجمه</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۰</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۶</p> <p>مقاله علمی پژوهشی</p>

۱. مقدمه

ترجمه روشی منطقی در انتقال فرهنگ و دانش و تجربه بشری است که به نوبه خود از وجاهت نسبی نیز برخوردار است. ترجمه اگر آفرینش مستقل محسوب نشود، بی‌شک بازآفرینی توأم با غنای محتوایی، شیوایی، اوج هنرمندی، حسن ترکیب، تعبیرات زیبا، به جا و رسا شمرده می‌شود. ترجمه قرآن خدمت فرهنگی بزرگی به انسان‌ها و بستر پیوند فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و تفاهم بین بشریت است. پذیرش جواز شرعی ترجمه از سوی اکثریت قریب به اتفاق عالمان اسلامی، تحولی تکاملی و پیش رونده در ترجمه قرآن محسوب می‌شود. برآیند و هدف ترجمه قرآن باید نوعی بازگفت معنای نهفته در قرآن باشد، نه جاننشینی برای متن مقدس قرآن، زیرا اصل ترجمه و صد البته ترجمه قرآن، صرفاً تعبیری از مفاد متن مبدا و معانی قرآن است و هرگز بازآفرین همه محتوا و انعکاس دهنده همه زیباشناختی هنری و ادبی آن

نیست. همگانی بودن دعوت قرآن و اکثریت مخاطبان غیر عرب قرآن، مقتضی ضرورت ترجمه قرآن است تا بدین وسیله غیر عرب‌ها از حقایق و معارف وحیانی، متعالی و انسان ساز قرآن بهره‌مند شوند. طی نزدیک به ۱۵ قرن از ظهور اسلام بیشترین آشنایی غیر عرب زبانان از قرآن به طریق ترجمه قرآن بوده است. از این رو علم و فن ترجمه یکی از موفق‌ترین شیوه‌ها معرفی قرآن به مخاطبان شمرده می‌شود. در عصر حاضر با توجه به ویژگی‌های اطلاع‌رسانی جهان پست مدرن، ترجمه متون مذهبی از اهمیت روزافزونی برخوردار است.

اینک پرسش اصلی مقاله حاضر آن است که با توجه به دشواری ترجمه و اینکه اصل ترجمه همواره کاری ناتمام است و با عنایت به صعوبت ترجمه متون مقدس، آن هم با ویژگی‌های خاص قرآن، همچون وحیانی بودن، خطاناپذیری، تحریف‌ناپذیری، قدسی بودن، توأمان الفاظ و معانی و... آیا باز تولید مستمر ترجمه قرآن و نگارش ترجمه‌های معاصر آن، امری گریزناپذیر و ضروری است؟

برخی از پژوهش‌ها در جایگاه پیشینه‌شناسی در این زمینه عبارتند از: مشکلات ساختاری ترجمه قرآن از حیدر قلی پور منطق ترجمه قرآن از محمدعلی رضایی اصفهانی، درسنامه ترجمه قرآن کریم از هادی حجت، نثر معیار در ترجمه قرآن از بهاء‌الدین خرمشاهی، گسست‌ها و پیوست‌های ترجمه و تفسیر از سید حسن هاشمی، نقش تطور لغت در ترجمه قرآن از علی نجار، اختلاف ترجمه‌های قرآن کریم از عظیم عظیم پور، روش‌ها و سبک‌های ترجمه از محمدعلی رضایی اصفهانی، ضرورت به کارگیری باورهای صحیح در ترجمه قرآن از مصطفی کریمی، نقش دانش‌های مترجم در ترجمه فارسی از محمدعلی رضایی اصفهانی، ضرورت ترجمه آکادمیک از قرآن کریم از احمد احمدی، چه را ترجمه نکنیم و چرا؟ از مرتضی کریمی نیا، تمهیدی بر ترجمه‌های قرآن از سید حسن سیدی، استعاره در قرآن و دشواری ترجمه آن از یعقوب جعفری، سیری در ترجمه‌های فارسی قرآن از حسن پویا، آسیب‌شناسی ترجمه فارسی قرآن کریم از امیر مسعود صفری.

چنانچه مشاهده می‌شود پژوهش‌ها حاکی که هر چند قرآن پژوهان و مترجمان قرآن با فراز و فرودها و ضمن عناوین مختلف به نوعی به ضرورت نقد مستمر ترجمه‌های موجود و عصری قرآن پرداخته‌اند، لیکن مسئله فوق از آفت جزء-گرایی، عدم تبیین و تعمیق برخی از دلائل و ابعاد ناگفته‌ای متألم و به پژوهش‌های عمیق‌تر و کنکاش‌های مستوفای نیازمند است. از این رو از خلاقیت و نوآوری برخوردار است.

۲. ضرورت نگارش ترجمه‌های معاصر قرآن

با عنایت به تتبع و کنکاش در متون ترجمه‌های قرآن و دیدگاه‌های قرآن پژوهان و مترجمان قرآن، ضرورت نگارش ترجمه‌های معاصر قرآن به شرح ذیل تقریر می‌شود:

۱. قضاوت هدایتگری سیال قرآن

اسلام و قرآن کریم در آموزه‌ها و هدایت خویش ادعای جهانی بودن، جاودانگی و جامعیت دارد. به عبارت دیگر، از سویی نیازهای معنوی انسان با توجه به رشد عقول و دانش‌های بشری همواره مستمر، متغیر و نو‌شوندگی دارد و از سوی دیگر آموزه‌های دین برای همه انسان‌ها در همه زمان‌ها و با ویژگی جامعیت و پاسخگو بودن طراحی شده است. (اصفهانی، ۱۴۰۰، ۶۷-۸۱). از این رو باید بتواند در هر عصری با توجه به سیالیت پدیده زبان و نیازهای مستمر و فزاینده

فکری، علمی، فرهنگی و اجتماعی انسان‌ها، نقش هدایتگری خویش را در قالبی نو و به شیوه و سبکی متناسب با درخواست‌های زمان ایفا نماید. بدیهی است لازمه پاسخگویی به چنین نیازی، ضرورت نگارش ترجمه‌های معاصر قرآن است، به بیان دیگر، همانطور که زبان ظاهری و محتوایی تفسیر قرآن باید با توجه به مخاطبان نو و عصری تغییر یابد، زبان ظاهری و شاکله محتوایی ترجمه‌های قرآن، که به نوبه خود، نوعی تفسیر اند، نیز باید با توجه به تنوع مخاطبان و نیازهای نوشونده آنان، تحول یابد تا نسل جدید مخاطبان قرآن از آن بهره بیشتری بگیرند و دچار خستگی، ملالت و تردید نشده و اقیان شونند. از سویی لازمه مفاد آیاتی از قرآن که بر بیان بودن و روشنگری عام قرآن دلالت دارد، مانند آیه ۱۳۸ آل عمران « هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ » و آیه ۴۴ نحل «لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ» و چیزی جز ضرورت سیالیت و تحول پذیری در ترجمه‌های قرآن نیست.

اقتضا هماهنگی و یکسانی در نثر ترجمه قرآن؛ اقتضای صعوبت ترجمه متون مقدس؛ لازمه ضرورت سلیقه زدایی مستمر از ترجمه‌های کهن و معاصر قرآن؛ سیر تحول، تنوع و تکامل روش‌ها و سبک‌های ترجمه قرآن؛ لازمه رویکردهای آسیب شناسانه دائمی و گسترده به ترجمه قرآن؛ اقتضای تنوع مترجمان و برتری مترجم مخاطب محور بر مترجمان متن و مولف محور اشاره نمود.

۲. شکوفایی فزاینده دانش‌های مقدماتی مفسر و مترجم

دانش‌های مقدماتی تفسیر و ترجمه قرآن مانند: آگاهی از ادبیات عرب، لغت شناسی، علم اشتقاق، فقه، اصول فقه، تاریخ، جغرافیا، منطق، فلسفه، علوم تجربی (انسان و طبیعی) و علوم غیر تجربی، زبان‌شناسی و در تفسیر و ترجمه نقش اساسی ایفا می‌نماید. به عنوان نمونه در حوزه ادبیات عرب و فارسی، تحولات شگرف در زبان شناسی جدید، نشانه شناسی، پدیدارشناسی فلسفه زبان، زبان شناسی ترجمه و رخ داده، همچنین در حوزه علوم بشری (علوم انسانی طبیعی) تجربی و غیر تجربی، تحولات عظیمی و دستاوردهای شگرفی تحصیل شده است (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۱، شماره ۱۲، ۴۰-۳۷، ۵۸-۵۱، رضایی اصفهانی ۱۳۹۱، ص ۲۲۴-۲۱۸). بدیهی است رشد تدریجی عقول بشر و تعالی دانش‌های فوق همانطور که در تفسیر قرآن نقش آفرین است، در ترجمه قرآن و روش‌ها و سبک‌های آن نیز تاثیرگذار است، لذا ترجمه‌های عصری امری ضروری می‌نماید.

۳. تحول پذیری پدیده زبان و سیالیت سنج‌های زبان معیار

لغت و زبان پیوسته و به مرور زمان و به واسطه آمیزش با زبان‌های دیگر و فرهنگ‌های گوناگون دستخوش دگرگونی و تحول شده و پدیده‌ای پویا و تکامل پذیر است. از این رو، هنر مترجم ایجاب می‌کند که متن قرآن در هر زمان بر اساس این تحول برگردان شود تا مورد استفاده بهینه قرار گیرد (خرمشاهی، بی تا، ۶۳۹)

معنای واژه‌ها چه در زبان مبدا (عربی قرآن) و چه در زبان مقصد (زبان فارسی و دیگر زبان‌ها) در طول اعصار تغییر می‌کند و مترجم معتبر قرآن باید تطورات معنای واژه‌ها در زبان مبدا و مقصد را لحاظ نماید تا دچار لغزش و خطای در ترجمه نشود. به عبارت دیگر، مترجم روشند قرآن باید در مورد زبان مبدا، به معنای واژه‌های قرآن در عربی عصر نزول و در مورد زبان مقصد، به معنای جدید و معاصر واژه‌ها، عنایت داشته باشد، تا ترجمه قرآن، متناسب با فهم مخاطب معاصر صورت پذیرد (رضایی اصفهانی، ۱۳۹۱، ۱۶۷-۱۶۸)

از سویی، قرآن کریم به زبان معیار عرب جاهلی توأم با نهایت جاذبه، زیبایی، نفوذپذیری و رعایت سجع، فاصله و وزن

نازل شده است. به طوری که مخاطبان آن را می فهمیدند و به راحتی با آن انس می گرفتند. از این رو، در ترجمه قرآن به زبان مقصد (عربی و غیر عربی معاصر) مبنای «ترجمه معیار زبان مقصد» (نثر معیار) باید رعایت شود، یعنی باید تطورات معنای واژه ها در زبان مقصد را لحاظ نمود تا ترجمه بر اساس معنای واژه های قرآنی در عصر نزول و مفاد جدید واژه ها در زبان مقصد صورت گیرد و در نهایت ترجمه قرآن، روان و متناسب با فهم مخاطب معاصر بوده و دچار لغزش و خطای در ترجمه نشویم.

به عنوان نمونه؛ واژه «مکروه» در عصر پیامبر و در آیه ۳۸ اسراء «كُلُّ ذَلِكْ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا» به معنای «ناپسند» و شامل همه گناهان کبیر به کار رفته، اما همین واژه پس از عصر امام صادق به معنای «کار جایزی که ترک آن بهتر است» مصطلح شده است.

پیچیدگی مؤلفه ها و شرایط «زبان معیار در زبان مقصد» در عین اذعان کارشناسان به ضرورت التزام ترجمه به زبان معیار، به نوبه خود، قرینه ای بر ضرورت ترجمه های معاصر قرآن است.

بیشتر قرآن پژوهان و مترجمان قرآن در اینکه ترجمه باید به زبان معیار باشد اتفاق نظر دارند (قلی پور ۱۳۸۱، ۲۸). شناخت صحیح زبان معیار یکی از مهم ترین معیارهای شناخت بهترین ترجمه است، لیکن به دلیل تغییر و تحول دائمی، شناور بودن پدیده زبان و اینکه هر متنی در پیوند با جهان عینی و تولید شرایط ویژه و بستر زمانی و مکانی خاص خود است و باید همواره از خود پرسید: این متن را چه کسی و برای چه کسی و به چه هنگامی و با چه انگیزه ای و به قصد چه تاثیری و چگونه نوشته است، شناخت صحیح «زبان معیار» مفهومی واضح و امری کاملاً شناخته شده نیست و کارشناسان نتوانسته اند به تعریفی مشخص و اجماعی از آن برسند، هر چند برخی متخصصان فن ترجمه ملاک های همچون خالی بودن متن از عناصر متروک، منسوخ و محجور؛ پرهیز از به کارگیری ساختارهای شعری یا عناصر زبان صنفی، نزدیک بودن به زبان جاری و متداول، دقیق و سنجیده بودن، خالی بودن از حشو و زوائد و اطناب و ایجاز مفرط، خالی بودن از سبک، متن ساده (و نه سطحی) بودن و را ذکر کرده اند (سمیعی، ۱۳۹۵، ۴۸-۵۲، خرمشاهی، بی تا، ۶۳۹).

۴. هماهنگی در نثر ترجمه قرآن

مترجم روشمند باید افزون بر ضرورت معادل یابی دقیق واژه های متن اصلی در زبان مقصد، پیگیر همسان سازی در ترجمه کلمات و جملات مشابه در زبان مقصد نیز باشد، تا نظم و همگونی در ترجمه کلمات و جملات قرآن منعکس شود. به عنوان نمونه برای واژه «إِنَّ» در ترجمه فارسی، حدود ۱۲ معنا یافت شده است، از قبیل: همانا، به درستی، به راستی، در حقیقت، در واقع، به تحقیق، هر آینه، قطعاً، حتماً، بی شک، بی تردید و البته. مترجم قرآن موظف است از قبل، معادل «إِنَّ» را انتخاب کند یا بر اساس کاربردهای مختلف آن، چند معنا را برگزیند تا نظم و هماهنگی در ترجمه قرآن منعکس و مشاهده شود. برخی نویسندگان ابعاد یکسانی و هماهنگی در ترجمه قرآن را اینگونه برشمردند:

الف. یکسانی در ترجمه اسم ها و فعل ها مانند: حکیم، حلیم

ب. یکسانی در ترجمه حروف مانند: من بعضیه و کم استفهامیه

ج. یکسانی در ترجمه تعبیرها و ترکیب ها مشابه، مانند: «مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»

د. یکسانی در ترجمه جملات مشابه مانند: «ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ»

ه. یکسانی در ترجمه آیات مشابه مانند: « فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ »

و. یکسانی در ترجمه ساختارهای نحوی قرآن مانند: مفعول له و جمله حالیه

ز. یکسانی در ترجمه الگوهای بیانی مانند: - «هل عسیتم»، «ها انتم هولاء»

ح. یکسانی در تقدیرهای مترجم و ویرایش و نثر ترجمه قرآن و سایر موارد مشابه مترجم معتبر باید از قبل یک یا چند معنا را، با توجه به تفاوت در مفاد سیاق و بافت جمله انتخاب نماید: (کریمی نیا، ۱۳۷۶، شماره اول، ۷-۱۸؛ اصفهانی، ۱۳۹۱، ۱۸۲-۱۸۴؛ سلطانی، ۱۳۹۴، ۷۷-۷۸)

نتیجه آنکه: مترجم روشمند و توانا باید قبل از اقدام به ترجمه، واژگان و جملات دوره معاصر را برای نثر ترجمه برگزیند، نه آنکه واژگان و گزاره‌های اعصار گذشته را با پاره‌ای از واژگان و متون معاصر درآمیزد. لازمه التزام مترجم به یکسان سازی در انتخاب واژگان و گزاره‌های معاصر، ضرورت تولید ترجمه‌های معاصر قرآن است.

۵. صعوبت ترجمه متون مقدس

قرآن پژوهان اذعان نموده‌اند که وقتی ترجمه کلام بشری امری دشوار است، چگونه می‌توان کلام الهی را با توجه به دلالت‌های ضمنی و فحوای باریک هنری، زبانی و ادبی که در زبانی وجود دارد و در زبان دیگر وجود ندارد، ترجمه نمود (عبدالرئوف، ۱۳۹۰، ۷۵)، افزون بر آن در تفاوت ترجمه کتاب‌های علمی بشری و ترجمه قرآن گفته شده که اولی کلام آدمی است و با ترجمه صحیح لغات و جملات هدف حاصل می‌شود، لیکن در ترجمه قرآن، علاوه بر ترجمه صحیح لغات، درک مفهوم واقعی کلام الهی از طریق ترجمه ساده امکان پذیر نیست و باید به سوی شرح و تفسیر آیات و بیان ارتباط مفاهیم و سایر آیات پیوسته قرآن اقدام نمود (طالقانی، ۱۳۸۴، ۵) همچنین اینکه زبانشناسان ویژه ترجمه قرآن بر این مطلب تصریح نموده‌اند که هیچ ترجمه‌ای، ترجمه مطلق و جایگزین متن اصلی، معادل ساز و تمام نمای قرآن کریم نیست، زیرا اساساً اصل ترجمه، همواره کاری ناتمام است، چه برسد به ترجمه قرآن، همگی دلالت بر صعوبت و در نتیجه سیالیت دائمی امر ترجمه قرآن دارد.

ترجمه متون مقدس، شرایط خاص و پیچیده‌ای دارد که لازمه آن، ضرورت ترجمه‌های معاصر قرآن کریم است: و حیانت، خطاناپذیری، محتوای پایان ناپذیر، قدسی بودن الفاظ و معانی قرآن، تحدی و اعجاز چند وجهی و سیال قرآن، سبک و سیاق و فصاحت و بلاغت اعجازین قرآن، ویژگی آهنگ، نظم موسیقی آیات و عبارات قرآن و فواصل قرآن، تکرار ناپذیری سجع‌ها و فواصل قرآن در فرهنگ و زبان دیگر، تکرار ناپذیری جاذبه‌های عرفانی قرآن در زبان مقصد (حبیب زاده، ۱۳۹۷، ص ۷-۹) اشتغال قرآن بر معانی مقاصد و مصادیق سیال و همه زمانه و همه مکانه، معانی متشابه و چند پهلوی قرآن، اشتغال هر کلام بلیغ و از جمله متن مقدس قرآن بر معانی ثانوی که افزون بر معنای اصلی با تفاوت شرایط و مقتضیات حال و با تغییر گوینده و شنونده متحول می‌شود و به ناچار متألم از دو پدیده «ریزش معنا» و عدم امکان استقصا در معانی باطنی و تأویلی و «تغییر معنا» با عنایت به عمق و رفای ژرفای پایان ناپذیر متون قدس و تنوع مخاطبان می‌باشد، ضرورت در نظر گرفتن وجوه و نظایر در واژگان قرآن، عدم وجود کلمات مترادف در قرآن، لزوم در نظر گرفتن نکات خاص تخصصی در دو زبان مبدا و مقصد در علومی همچون صرف و نحو، علوم بلاغی، واژه شناسی، علوم قرآنی، زبان شناسی جدید، زبان شناسی خاص ترجمه قرآن، آشنایی با ادبیات کهن و معاصر قرآن در دو زبان مبدا و مقصد و ... همگی دلالت بر شرایط خاص و مولفه‌های ویژه ترجمه قرآن دارد که لازمه آن ضرورت ترجمه‌های مستمر و معاصر قرآن

است. از این رو است که ترجمه‌ای که از متن مبدا قرآن صورت می‌گیرد و مدعی بازگرداندن معنا از متنی به متنی است به مثابه نجانندن اقیانوسی بی‌پایان در کوزه کوچکی است که طبعاً نیاز به بازنگری و باز تولید سیال دارد (خرمشاهی و همکاران، ۱۳۹۵، ۲۲-۲۳، نشست علمی ترجمه های قرآن)

۶. سلیقه‌زدایی مستمر از ترجمه‌های کهن و معاصر قرآن

بی‌شک ممنوعیت تفسیر و ترجمه به رأی یکی از مبانی تفسیر و ترجمه‌های معتبر است. ترجمه قرآن بدون استناد به منابع معتبر و قراین قطعی و با تأکید بر تحمیل نظر و سلايق شخصی، ترجمه به رأی محسوب می‌شود که عقلاً مذموم و شرعاً گناه کبیره و حرام است. سلیقه‌زدایی از ترجمه‌های کهن و معاصر، مستند به نقادی روشمند و عالمانه و به ویژه همکاری جمعی متخصصان ذربط و مترجمان توانا، ضرورتی مستمر است. لازمه سلیقه‌زدایی، اجتناب از تحمیل نظر و نقادی عالمانه و دائمی ترجمه‌های کهن و معاصر، چیزی جز پذیرش ضرورت ترجمه‌های معاصر قرآن نیست. یوجین نایدا درباره شرایط مترجم معتبر می‌نویسد: مترجم نه تنها باید محتوای آشکار متن را بفهمد، بلکه باید دقایق معانی را نیز درک کند و بار عاطفی واژه‌ها را دریابد (یوجین نایدا، ۱۳۶۵، ۳۰)

اینکه مترجمان روشمند و زبان شناسان ترجمه قرآن، کمال ترجمه قرآن را نیازمند فعالیت فرهنگی عمیق و چند وجهی و مقتضی کار گروهی متخصصان رشته‌های مختلف ادبی، علم اشتقاق، واژه شناسان، علوم قرآنی، مفسران، فقیهان، متکلمان، اصولیان، زبان شناسان قرآن، زبان شناسان زبان مقصد، حدیث شناسان ویراستاران خاص قرآن و متون مقدس، متخصصان علوم تجربی، طبیعی و انسانی مانند جامعه شناسان، روانشناسان، حقوق دانان، پزشکان، تاریخ دانان، عالمان علوم اجتماعی و متخصصان تهیه و تدوین و آماده سازی متن نهایی ترجمه و..... می‌دانند، شاهدی بر ضرورت نگارش ترجمه‌های معاصر قرآن است. (رضایی اصفهانی، ۱۳۹۱، ۲۱۵-۲۱۷)

۷. سیر تحول روش‌ها و سبک‌های ترجمه قرآن

روش‌های ترجمه قرآن و گونه‌های آن سابقه طولانی ندارد و پژوهش‌ها و رویکردها در این زمینه گام‌های نخستین تلقی می‌شود. به طوری که می‌توان گفت هنوز فضای روش‌های مطلوب‌تر و کم آسیب‌تر روشن نشده است (اصفهان، ۱۳۹۱، ۲۵۷-۲۶۱) قرآن پژوهان و مترجمان در سیر تحول ترجمه‌های قرآن از گذشته تا کنون، با عنایت به مبهم و کلی بودن انواع روش‌های ترجمه قرآن، کاستی در تقسیم بندی برخی روش‌های ترجمه قرآن، خلط بین انواع ترجمه و اقتباس و ترجمه تفسیری، خلط بین انواع روش‌ها و مصادیق برخی از آنها، خلط بین روش‌های ترجمه قرآن و سبک‌های آن و حرکت تکاملی از ابهام در انواع روش‌های ترجمه تا ارایه روش‌های نوین قرآن، همواره روش‌های متنوع‌تر و تخصصی‌تر از ترجمه قرآن ارائه نموده اند. به عنوان نمونه به موارد ذیل استناد می‌شود:

الف. تقسیم روش‌های ترجمه به لفظی و معنوی (ترجمه بر اساس صورت و معنا) یا ترجمه تحت اللفظی از سید محمد بهاء‌الدین عاملی (معرفت، ۱۳۷۹ ج ۱، ۱۱۵؛ قلی‌پور، ۱۳۸۱، ۲۰)

ب. تقسیم روش‌های ترجمه به تحت اللفظی، آزاد و محتوا به محتوا از ناصر مکارم شیرازی و تقسیم روشها تحت اللفظی، آزاد و تفسیری از استاد محمد هادی معرفت (معرفت، ۱۳۷۹، ج ۱، ۱۱۳-۱۱۴)

ج. تقسیم انواع ترجمه قرآن به ۸ قسم: ترجمه لفظ به لفظ، ترجمه تحت اللفظی، ترجمه وفادار یا امین، ترجمه

معنایی، اقتباس، ترجمه آزاد، ترجمه اصطلاحی از پیتر نیومارک (قلی‌پور، ۱۳۸۱، ۱).

د. تقسیم روش‌ها ترجمه به ۷ قسم: ترجمه لفظی یا ترجمان القرآن، ترجمه تحت اللفظی، ترجمه حرفی و معنوی یا ترجمه امین، ترجمه و حواشی، ترجمه منظوم، ترجمه آوایی یا آهنگین، ترجمه تفسیری از دکتر بی‌آزار شیرازی (۱۳۷۷، ۲۳۰).

ه. تقسیم روش‌های ترجمه به ۶ قسم: ترجمه لغوی یا لفظ به لفظ، ترجمه تحت اللفظی، ترجمه وفادار یا امین، ترجمه معنایی، ترجمه آزاد، ترجمه تفسیری از سید محمد حسن جواهری (جواهری، ۱۳۸۴، ۱۴۲ - ۱۴۷؛ اصفهانی ۱۳۹۱، ۲۷۰ - ۲۹۰).

همچنین سیر تحول سبک‌های ترجمه قرآن سیالیت دارد، زیرا امری صرفاً زبانی نیست و در خلأ اتفاق نمی‌افتد. (بست و لفور، ۲۰۰۱، ۱۴) بلکه در موقعیتی معین و ملموس اتفاق می‌افتد که دارنده فرهنگ‌های متفاوت است (اسنبل هور نبی، ۲۰۰۱، ۴۰). بنابراین ترجمه فعالیت هنجارمند است که به طور مشخص ویژگی توصیفی ناظر به متن مقصد دارد (توری، ۱۹۹۵، ۵۳) هنجارها، پدیده‌های زبانی اجتماعی، فرهنگی و تابع پسند مردم و دائماً در حال تغییر هستند که ممکن است به صورت مقطعی یا دائمی کنار گذاشته شوند و به جای آنها روش‌های دیگری به تدریج به هنجار تبدیل شود. (توری، ۱۹۹۵، ۵۴). نتیجه آنکه مترجمان معاصر قرآن تحت تاثیر هنجارهای متنی زبان متداول در جامعه ادبی و مذهبی قرار گرفته و قرآن را به سبک ادبی جدید ترجمه می‌کنند. به عنوان نمونه کلمات و ترکیبات واژگانی می‌توانند به سبک‌های محاوره‌ای، ادبی، نحوی، سبک زبان مجازی و استعاری و... نگارش شوند. (سلطانی، ۱۳۹۴، ۷۷ - ۷۸).

۸. رویکردهای منتقدانه دائمی به ترجمه قرآن

تکامل ترجمه‌های قرآن و اعتراف مترجمان قرآن به عدم تحصیل ترجمه نهایی و مطلوب و رویکردهای آسیب شناسانه و منتقدانه گسترده به ترجمه‌های قرآن در گذشته با روند علمی‌تر شدن ترجمه و شیوایی و روانی بیشتر و قابلیت بهتر فهم عموم مردم، تفکیک اصل ترجمه از تفسیر و ارایه توضیحات به کمک پرائتز و پاورقی‌های عالمانه و رهگشا، اجتناب از جملات فارسی متأثر از واژگان و جملات عربی، رعایت قواعد دستور زبان فارسی در ترجمه عبارات قرآنی، استفاده از علایم سجاوندی و اعمال ویراستداری در متون ترجمه‌های قبلی، بیانگر آن است که همین رویکرد به هدف دستیابی به ترجمه‌های استوارتر، دقیق‌تر، تخصصی‌تر و کامل‌تر با نقادی روشمند و علمی ترجمه‌های کهن و معاصر، در آینده قابلیت تداوم و تعالی دارد و این چیزی جز ضرورت ترجمه‌های عصری قرآن نیست. در این زمینه آمار میزان دقت علمی و فنی برخی ترجمه‌های معاصر که در ذیل ارائه می‌شود بیانگر ضرورت تداوم نگارش ترجمه‌های معاصر قرآن است:

استاد بهاء‌الدین خرمشاهی میزان دقت در چند ترجمه‌های معاصر را به زبان آمار و ارقام به شرح ذیل بیان می‌کند: ترجمه فارسی ۸۰ درصد، ترجمه پاینده ۸۰ درصد، ترجمه بهبودی ۷۰ درصد، ترجمه الهی قمشاهی ۵۰ تا ۶۰ درصد، ترجمه راهنما ۸۵ درصد، ترجمه خواجه‌نوری ۹۰ درصد، ترجمه معزی ۹۰ درصد، ترجمه دهلوی از ۹۰ تا ۹۵ درصد، ترجمه فولادوند حدود ۹۵ درصد. (خرمشاهی، ۱۳۷۷، ۳۴۹) همچنین حسین استاد ولی که از ویراستاران برجسته قرآن کریم است دقت و صحت ترجمه دکتر مجتبی‌نوی را ۹۰ تا ۹۵ درصد تخمین می‌زند (حجت، ۱۳۸۵، ۷۳ - ۷۴).

نتیجه آنکه نقادی‌های مکرر و ویرایش‌های مجدد ترجمه‌های کهن و معاصر قرآن که توأم با روش‌ها و سبک‌های گوناگون ترجمه است، بی‌تردید بر دقت و صحت ترجمه‌ها می‌افزاید و این چیزی جز ضرورت ترجمه‌های عصری قرآن

نیست.

۹. تنوع مترجمان قرآن

مترجم قرآن باید با لحاظ مبانی ادبی در زبان مبدأ و مقصد و مبانی تفسیری و ترجمه و با عنایت به همبستگی آیات، خواننده ترجمه را از لذت درک معارف و مفاهیم قرآن بهره مند سازد. به طوری که مقدس بودن متن قرآن نباید خواننده را از لذت خواندن ترجمه رسا و شیوا محروم کند؛ هر چند با افزودن کلمه یا عبارتی توأم با رعایت نکات علمی و قواعد ترجمه باشد.

لازمه دیدگاه متخصصان ترجمه قرآن در تقسیم مترجمان به:

اول؛ مترجمان متن محور که به دنبال انتقال مفاد واژگان و جملات به مخاطب اند.

دوم؛ مترجمان مؤلف محور که در پی تبیین مراد مولف برای مخاطبان اند.

سوم؛ مترجمان مخاطب محور که به طور خاص به دنبال جلب مخاطب و انتقال معانی و مقاصد متن به مخاطبان هستند و توجه به اینکه ترجمه موفق، ترجمه مخاطب محور است، نه متن محور، به طوری که بتواند علاوه بر رعایت امانت علمی و هماهنگی با مفاهیم قرآن، متنی شیوا و متناسب با فهم مخاطب خاص خود ارائه نماید (سلطانی ۱۳۹۴، ۱۸۲ - ۱۸۴)

بدیهی است لازمه پذیرش تنوع مترجمان و برتری مترجم مخاطب محور، ضرورت ترجمه های معاصر قرآن است.

۳. نتیجه گیری

ترجمه روشی منطقی در انتقال فرهنگ و دانش های بشری و ترجمه قرآن خدمت فرهنگی بزرگی به انسان ها و بستر پیوند فرهنگ ها، تمدن ها و تفاهم بین بشریت است. در عصر حاضر با توجه به ویژگی های اطلاع رسانی جهان پست مدرن، ترجمه متون مذهبی، به ویژه قرآن کریم با ویژگی های وحیانیت، خطاناپذیری، ژرفای پایان ناپذیر، جهانی بودن، جاودانگی، جامعیت و پاسخگویی از اهمیت روزافزون برخوردار است.

پیرو واکاوی مقاله حاضر، ضرورت باز تولید مستمر و نگارش ترجمه های معاصر قرآن به دلایل مهمی همچون: اقتضای هدایتگری سیال آموزه های قرآنی، لازمه رشد و شکوفایی فزاینده دانش های مقدماتی مفسر و مترجم قرآن، اقتضای تحول پذیری ذاتی پدیده زمان و سیالیت مستمر سنجه های زبان معیار، اقتضای هماهنگی و یکسانی در نثر ترجمه قرآن، اقتضای صعوبت ترجمه متون مقدس، لازمه ضرورت سلیقه زدایی مستمر از ترجمه های کهن و معاصر قرآن، سیر تحول، تنوع و تکامل روش ها و سبک های ترجمه قرآن، لازمه رویکردهای آسیب شناسانه و منتقدانه دائمی و گسترده به ترجمه قرآن، اقتضای تنوع مترجمان و برتری مترجم مخاطب محور بر مترجمان متن و مولف محور اثبات می شود.

۴. منابع

۱. احمدی، احمد، (۱۳۷۳)، ضرورت ترجمه آکادمیک از قرآن، بینات، شماره ۲۱.
۲. اصفهانی، سید عبدالله، (۱۴۰۰)، جامعیت قرآن در پاسخگویی به نیازهای فردی، اخلاقی و اجتماعی، سازمان سمت، تهران.

۳. بی‌آزار شیرازی، عبدالکریم، (۱۳۷۷)، *قرآن ناطق*، نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
۴. جعفری، محمد مهدی و رسول جعفریان و بهاء‌الدین خرمشاهی، (۱۳۹۵)، *نشست علمی «شب ترجمه‌های قرآن مجید» چهارشنبه، سوم شهریور*.
۵. جواهری، سید محمد حسن، (۱۳۸۴)، *پژوهشی در انواع ترجمه قرآن کریم، پژوهش‌های قرآنی*، شماره ۴۲.
۶. حجت، هادی، (۱۳۸۵)، *درسنامه ترجمه قرآن*، دارالحدیث، قم.
۷. عبدالرؤف، حسین، (۱۳۸۴)، *ضرورت ترجمه پژوهی قرآن*، ترجمه استاد بهاء‌الدین خرمشاهی، سایت ایبنا.
۸. خرمشاهی، بهاء‌الدین، (بی‌تا)، *تعلیقات ترجمه قرآن*، بی‌نا، بی‌جا.
۹. خرمشاهی، بهاء‌الدین، (۱۳۷۷)، *دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی*، ناشران دوستان و ناهید، تهران.
۱۰. خزایی فرد، علیرضا و خلیل قاضی‌زاده، (۱۳۹۴)، *تأثیر هنجارها بر روند ترجمه (مورد پژوهی ترجمه‌های معاصر قرآن کریم)*، *مطالعات زبان و ترجمه*، شماره سوم.
۱۱. رضایی اصفهانی، محمد علی، (۱۳۸۱)، *نقش دانش‌های مترجم در ترجمه قرآن*، *ترجمان وحی*، شماره ۱۲.
۱۲. رضایی اصفهانی، محمد علی، (۱۳۹۱)، *منطق ترجمه قرآن*، ترجمه و نشر المصطفی، قم.
۱۳. سلطانی، اختر، (۱۳۹۴)، *تاثیرپذیری ترجمه‌های معاصر فارسی از مبانی ترجمه، مطالعات قرآنی*، سال ششم، شماره ۲۱.
۱۴. سمیعی، احمد، (۱۳۹۵)، *نگارش و ویرایش*، سازمان سمت، تهران.
۱۵. طالقانی، عبدالوهاب، (۱۳۸۴)، *ضرورت تحولی فراگیر در ترجمه قرآن (بخش اول)*، *ترجمان قرآن*، سال نهم، شماره ۱۷.
۱۶. عبدالرؤف، حسین، (۱۳۹۰ ش)، *سبک‌شناسی قرآن کریم؛ تحلیل زبانی*، ترجمه پرویز آزادی، دانشگاه امام صادق، چ ۱، تهران.
۱۷. قلی‌پور، حیدر، (۱۳۸۱)، *مشکلات ساختاری ترجمه قرآن*، مؤسسه تحقیقات علوم انسانی، تبریز.
۱۸. کریمی نیا، مرتضی، (۱۳۷۶)، *یکسانی و هماهنگی ترجمه قرآن*، *ترجمان وحی*، سال اول، شماره اول.
۱۹. کوشا، محمد علی، (۱۳۹۳)، *ترجمه آموزشی قرآن کریم*، نشر احسان، تهران.
۲۰. معرفت، محمد هادی، (۱۳۷۹)، *تفسیر و مفسران*، مؤسسه فرهنگی التمهید، قم.
۲۱. نجار، علی، (۱۳۸۵)، *نقش تطورات لغت در ترجمه قرآن*، دوره سوم، شماره ۴.
۲۲. یوجین نایدا، (۱۳۶۵)، *نقش مترجم، ترجمه سعید باستانی*، نشر دانش، تهران.
23. Bassnett, S. & Lefevere, A. (2001). *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
24. Snell-Hornby, M. (2001). *Translation Studies: An Integrated Approach*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
25. Toury, Gideon. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia.